

بودجەى سالانەى عىراق؛ پىچەوانەى خەملىاندنەكان بۇ داھاتى نەوتى و نانەوتى

06-06-2024

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : لەماوەى دوو دەيەى رابردوودا، لەو سالانەدا كە عىراق بودجەى پەسەندكردووە و وەزارەتى دارايى راپورتنى كوتايى داھاتە نەوتى و نانەوتىيەكانى بىلاوكردووەتەو، واتە لەماوەى 2003-2023 [i] دا ، كۆى داھاتى نەوتى بەپىى بودجە 1114 تریليۆن بوو، بەلام لەراستیدا داھاتى نەوت لەو ماوەیەدا 1206 تریليۆن بوو، بەلام بۇ داھاتى نانەوتى لەو ماوەیەدا، پەرلەمان واداینابو كەوا 129.56 تریليۆن دینار بىت، بەلام تەنیا 97 تریليۆن دینار كۆكراوہتەو.

بودجه په سه نديکراوه که ی عیراق بۇ ئەمسال داھاتی نانهوتی بهرپژهي 57% و داھاتی نهوتی بهرپژهي 2.8% به بهراورد به سالی رابردوو زیاتری خهملاندوو، له کاتیکیدا به درپژهي دوو دهیه ی رابردوو بهردهوام خهملاندنهکانی وهزارهتی دارایی و په رلهمانی عیراق راست دهرنهچوووه له کۆتایی سالد له گهل داھاتی نهوتی و نانهوتی به دهستهاتوو بهکی نهگرتوووهتهوه.

لهماوهی دوو دهیه ی رابردوو، لهو سالدانهدا که عیراق بودجهی په سه نديکردوووه و وهزارهتی دارایی راپۆرتی کۆتایی داھاته نهوتی و نانهوتییهکانی بئاوکردوووهتهوه، واته لهماوهی 2003-2023 [i] دا، کۆی داھاتی نهوتی بهپنی بودجه 1114 تریلیون بووه، بهلام له راستیدا داھاتی نهوت لهو ماوهیهدا 1206 تریلیون بووه، بهلام بۇ داھاتی نانهوتی لهو ماوهیهدا، په رلهمان واداینابو کهوا 129.56 تریلیون دینار بێت، بهلام تهنیا 97 تریلیون دینار کۆکراوهتهوه.

ههروهها، ئەم نادرستیه بۇ خهملاندنی داھاتهکان له دوو دهیه ی رابردوو کاریگهری تهواوی لهسه ر خهرجیهکانیش ههبووه. بهشیوهیهک که لهماوهی دوو دهیه ی رابردوو خهرجیهکانی وهزارهتی نهوت چوار هیندهی هه ر سئ وهزارهتی کشتووگال، پیشهسازی و سهراچاوه ئاوییهکان بووه، چونکه داھات له نهوتهوه هاتوووه و رپژهي 99% ی کالاً **هه نارده کراوهکانی عیراق** ی بۇ دهرهوه پیکهیناوه.

له کاتیکیدا هه موو جیهان باس له کیشهکانی عیراق لهرووی گۆرانی که شووهوا و که مبوونهوهی ئاو و کشتووگال و کهمی دهرهتی کار و نهبوونی پیشهسازییهوه دهکن، له بودجه کهدا هه ر چوار وهزارهتی کشتووگال، پیشهسازی، ژینگه و سهراچاوه ئاوییهکان تهنیا 3.47 تریلیون دیناریان بۇ دانراوه و بهرپژهي 1.64% به شداری کۆی خهرجیهکانیان کردوووه که سهروو نیوهی ئەم پارهیهش بۇ مووچهیه. له بهرامبهردا خهرجیهکان بۇ وهزارهتی نهوت گه بشتوووهته 19.3 تریلیون دینار یان رپژهي 9.11% کۆی خهرجیهکان.

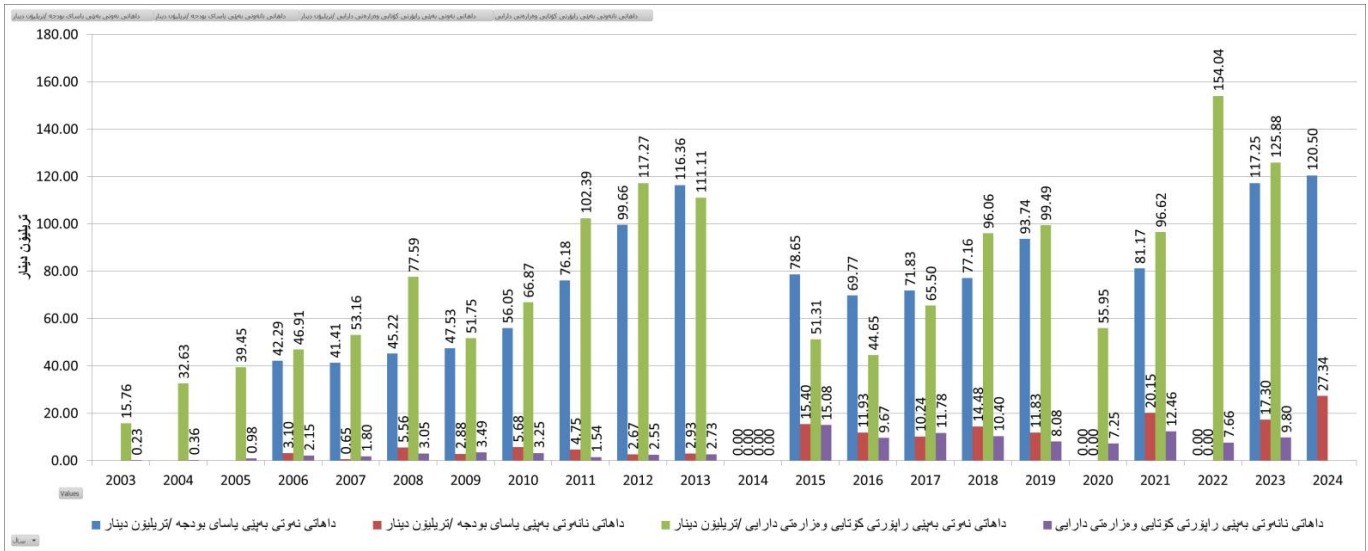
لێرهدا به خسته پرووی داتای داھاتهکان چ خهملاندنهکانی په رلهمان بێت یان راپۆرتهکانی وهزارهتی دارایی هه لوهستهیهک لهسه ر ژمارهکان و داھاتوو ئەم بشتبهستن به نهوت و بشتکردنه فره چه شنکردنی سهراچاوهکانی داھات له عیراق دهکین.

داھاته نهوتی و نانهوتییهکان له یاسای بودجه و له راپۆرتی وهزارهتی دارایی

له دوو دهیه ی رابردوو (2003-2023) بهرزی نرخه نهوت و ئاسان هاتنه دهستی داھاته نهوتییهکان وایکردوووه، کهوا داھاته نهوتییهکان له 15.7 تریلیون بگاته 125 تریلیون، بهلام داھاته نانهوتییهکان له 225 ملیارهوه بگاته 9.7 تریلیون دینار، که ئەمهش دهرخهری بشتبهستنی ئابووری عیراقه به داھاته نهوتییهکان. وهک بانکی جیهانی ئاماژهی بۇ کردوووه داھاتی نهوت رپژهي 85% بودجهی گشتی و رپژهي 42% کۆی گه شهی به رهه می نیوخۆی GDP پیکدههینیت.

لهروویهکی دیکه وه لهماوهی ئەو دوو دهیهیهدا، داھاتهکان بهرپژهي 700% زیادیکردوووه، بهلام خهرجیهکان بهرپژهي 4000% زیادیکردوووه، که به دنیاییهوه ئەم شیوازه له خه ر جکردن بههۆی شیوازی کۆکردنهوهی داھاتهکهوه بووه. بهردهوامیدان بهمشیوازه نهک له سهردهمی گواستنهوهی وزه و نیت زیرۆدا لیکهوتهکانی زیاتری ده بێت، بهلکو ئەم ئاسان کۆکردنهوه و دابهشکردنه وایکردوووه کهوا نهتوانریت ژیرخانی خزمهتگوزارییه بنه ر هتییهکانی وهک ئاو، کارهبا و تهنرووستی و فیرکردن، له سهروو هه مووشیانهوه دابینکردنی ههلی کار و فهراهه مکردنی ژبانگی شایسته بۇ عیراقییهکان بێته ناراوه، دیارترینیشیان بهرزبوونهوهی **رپژهي بنگارییه** بۇ 15.6% له 2023 دا.

گرافیک 1: داھاته نهوتی و نانهوتییهکان بهپنی یاسای بودجه و راپۆرتهکانی وهزارهتی دارایی عیراق 2003-2024

سه‌رچاوه: وه‌زاره‌تی دارایی عێراق

نێببینی 1: سالیانی 2003-2005 یاسای بودجه نه‌بووه و سالیانی 2014, 2020 و 2022 ده‌ولت بودجه‌ی نه‌خستوووه‌ته‌روو بو په‌سه‌ندکردن له په‌رله‌مان.

کۆتایی

په‌رله‌مانی عێراق به په‌سه‌ندکردنی خشته نوێیه‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی و نه‌جومه‌نی وه‌زیران له‌باره‌ی داهاته نه‌وتی و نانه‌وتی له‌ئه‌مسالدا دوو مه‌ترسی بنه‌ره‌تی خستوووه‌ته‌سه‌ر ئابووری عێراق: په‌که‌میان به‌رزکردنه‌وه‌ی داهاته نانه‌وتیه‌کان بو 27.3 تریلیۆن له‌کاتی‌کدا له 2023 دا 17.3 تریلیۆن دینار دانابوو، به‌لام وه‌زاره‌تی دارایی ته‌نیا 9.7 تریلیۆنی کۆکرده‌وه. دووه‌میان به‌رزکردنه‌وه‌ی خه‌رجیه‌کانی که‌رتی وزه و که‌مکردنه‌وه‌ی خه‌رجیه‌کانی هه‌ر سن که‌رتی کشتووگاڵ، پیشه‌سازی و سه‌رچاوه ئابویه‌کان.

ئاژانسه‌کانی وزه بو ئه‌مسال و سالی داها‌نووش به‌هۆی به‌رده‌وامی جه‌نگ و ناسه‌قامگیری له جیهان چاوه‌روانی به‌رزنی نرخی نه‌وت ده‌که‌ن ته‌نانه‌ت له‌سه‌روو نه‌و نرخی که له یاسای بودجه‌ی 2024ی عێراقدا هاتوو، به‌لام هه‌ر ئه‌م به‌رزنی نرخی نه‌وت وایکردوو که‌وا عێراق نه‌توانی‌ت چاکسازی و ریفۆرم بکات و سه‌رچاوه‌کانی داها ته‌مه‌چه‌شن بکات و کۆمه‌لگه‌یه‌کی به‌ره‌مه‌یه‌ن له‌جیاتی به‌کارهێنهر به‌هینیه‌ ئاراه. عێراق له‌ریزه‌ندی گه‌شه‌پێدانی Human development Index له‌ پله‌ی مامناوه‌ندایه‌و له **گه‌نده‌لی** دا پله‌ی 154 ی له نیو 180 وڵاتدا هه‌یه.

خه‌مڵاندنه‌کانی په‌رله‌مان بو داها‌ته‌کان له عێراق، هه‌ر ژماره‌یه له‌سه‌ر کاخه‌زه‌کانی نیو یاسای بودجه، ته‌گینا نه‌وه‌ی وه‌زاره‌تی نه‌وت وه‌ک داها‌تی نه‌وتی بو وه‌زاره‌تی دارایی ده‌نێریت و ده‌زگا‌کانی ده‌ولت وه‌ک داها‌تی نانه‌وتی بو ره‌وانه ده‌که‌نه‌وه، دوو شتی ته‌واو جیاوازه.

هه‌روه‌ها، ئه‌م پشتبه‌سنته‌ی عێراق به نه‌وت دووچار سیسته‌می سیاسی و ئابووری عیرا‌قی خستوووه‌ته به‌رده‌م مه‌ترسی گه‌وره‌وه له‌ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوو، به‌تایبه‌ت له سالیانی 2014 و 2020 دا کاتی‌ک نرخی نه‌وت گۆرانکاری به‌سه‌ردا هات، حکومه‌ت ناچاربوو بو دا‌بینکردنی خه‌رجیه‌کان په‌نا بو به‌کارهێنانی په‌ده‌گی دراو و دا‌به‌زینی به‌های دراوه‌که‌ی له‌به‌رامبه‌ر دۆلار ببات.

له‌کۆتاییدا، به‌رده‌وامی ئه‌م شیوازه‌ش عێراق به‌ره‌و دۆخێکی هاوشیوه‌ی نه‌جیریا ده‌بات، چونکه پشتبه‌سنتی نه‌جیریا به داها‌تی نه‌وت بووه‌هۆی ب‌ئا‌بووونه‌وه‌ی گه‌نده‌لی و دۆخێکی ئابووری که نه‌خۆشی هۆله‌ندی پنده‌گوتری‌ت. به‌لام نه‌رویژ توانی نه‌ک داها‌تی نه‌وت کۆبکاته‌وه و ژێرخانی پێی بنیات، بنی‌ت به‌ل‌کو وه‌به‌ره‌یانی له بانکه جیهانییه‌کان پێوه‌بکات و بیکاته دوو هینده و بگره سن هینده‌ی داها‌ته بنه‌ره‌تیه‌که‌ی نه‌وت.

سه‌رچاوه‌کان

وزارة المالیه، جمهوریه العراق. - <https://www.mof.gov.iq/pages/ar/FederalBudgetLaw.aspx>

وزارة المالیه، جمهوریه العراق. <https://mof.gov.iq/pages/ar/BalanceArchive.aspx>

[i] سالانی 2014، 2020 و 2022 عیراق بودجہی سالانہی پەسەند نەکردووہ و نەبووہ، بەلام سالانی 2020 و 2022 وەزارەتی دارایی راپۆرتی کۆتایی داہات و خەرجییەکانیان ھەبووہ.